

SOCIÁLNA KVALITA A SOCIÁLNA EKONOMIKA

Mária Antalová^{a)}, Eva Pongráczová^{b)}

^{a)}Ekonomická univerzita v Bratislave, ^{b)}Ekonomická univerzita v Bratislave

Abstract: *There exists developed theory of the social quality on ontological and epistemological level, which is accepted as political project of the European Union. This strategy is possible to achieve with supported tools of other policies, for instance social policy and in its frame social economics. At present time social economics is developing and forming as scientific discipline and its mission helps to implementate the social quality at mega and national level. Therefore is important to definite the relationship between these two categories.*

Keywords: *Social Quality, Social Economics, Social Enterprise, Quality of Life, Social Inclusion, Social Cohesion*

1. Úvod

Hoci sa sociálna kvalita stala pre Európsku úniu základným cieľom, a to nielen pre sociálnu politiku ale aj pre hospodársku politiku, politiku životného prostredia ako aj iné politiky, veľmi málo sa pertraktuje odborníkmi v danej oblasti. Rovnakú situáciu môžeme konštatovať i v oblasti sociálnej ekonomiky, ktorá svojim špecifickým poslaním posilňuje integritu spoločnosti. Z toho dôvodu sme sa zamerali práve na obe kategórie, abysme objasnili ich vzájomnú prepojenosť a podmienenosť.

Cieľom nášho príspevku je identifikovať oba sociálne fenomény, konkretizovať ich vzájomný vzťah a poukázať na ich prepojenosť a podmienenosť na teoretickej rovine vedeckého poznania.

2. Sociálna kvalita ako vedecko-politický fenomén

Sociálna kvalita – termín, ako aj koncepcia – vznikli v Európe a predstavujú úplne nový prístup k sociálnej realite zameraný na každodenné podmienky života ľudí.

Jej koncepcia má rozpracovanú teóriu na ontologickej a epistemologickej úrovni, vyjadrenú v ekonomických, politických, právnych, sociologických a environmentálnych vzťahoch. Prešla viac ako 10-ročným vývojom a stala sa nikdy nekončiacim procesom, dopĺňaným inováciami, širšími a hlbšími poznatkami zo strany vedcov a politikov, a to na teoretickej, metodologickej, empirickej, ale i politickej rovine.

Z toho dôvodu ju možno považovať za vedecký rámec, ale tiež za politický projekt. Ako vedecký problém tvorí konceptuálnu schému, na základe ktorej analyzujeme sociálnu realitu, a ako politický projekt predstavuje stratégiu zameranú na podporu sociálnej dimenzie Európy a vytvára súbor opatrení na realizáciu potrebných krokov. Vzťahy medzi vedeckým a politickým aspektom sú pomerne komplikované.

Ich podstata spočíva i v odpovedi na nasledujúce základné otázky:

1. Ako transformovať existujúce problémy sociálnej reality do relevantných vedeckých otázok?
2. Ako aplikovať vedecké výsledky do riešení praktických problémov?

Obe upozorňujú na fakt, že veda a politika predstavujú špecifické logické rámce. Kvantifikované hodnoty sociálnej kvality závisia nielen od vedeckých faktorov (definícia problému, tvorba výskumného projektu, spôsob kvantifikácie) alebo od politických faktorov (závislosť od mocenských vzťahov, kontrola politík), ale aj od ich vzájomného prepojenia. A tak vedci, ako i politici stoja pred dôležitou úlohou: *Akým spôsobom vytvoriť koncept vedeckej validity sociálnej kvality s jej politickou aplikovateľnosťou.*

Konštruktívny vzťah medzi vedou a politikou pripúšťajú i samotní autori koncepcie sociálnej kvality, avšak ten, podľa nich, pozostáva z realizácie nasledujúcich nevyhnutných 5 krokov:¹

1. vybudovať výskumnú databázu na medzinárodnej úrovni,
2. uznať potrebu komunikácie výskumu a politiky,
3. posilniť status sociálnej vedy vo verejnej politike,
4. presadiť potrebu základných zručností v sociálnych analýzach u tvorcov politík,
5. vybudovať konštruktívny dialóg medzi sociálnymi vedcami a tvorcami politík potvrdzujúci zámer ich spoločnej misie.

Sociálna kvalita v svojej podstate predstavuje multikauzálny, multidimenzionálny a multiperspektívny vedecký program. Jeho aplikácia do rôznych typov politík závisí nielen od schopností zamestnancov Európskej komisie, ako i jej inštitúcií efektívne včleniť vedecké výsledky do existujúcej sociálnej reality, ale aj od schopností aktivizácie rôznych aktérov. Kooperácia a vzájomné vzťahy znamenajú pre rozvoj spoločnosti viac ako významné ekonomické zásahy, a to najmä v období krízy. Tá môže spomaliť, až zastaviť jej proces implementácie.

P. Herrmann, ktorý rozvíja myšlienky pôvodných autorov, tvrdí, že základ sociálnej kvality je potrebné vidieť v nasledujúcich 5 premisách:²

1. Teória sociálnej kvality predstavuje úsilie o jej aplikovateľnosť vo všetkých krajinách, čo znamená, že jej globálna dimenzia je vnímaná ako orientácia štátov na sociálnu politiku.
2. Je založená na termíne sociálna, v ktorom je ľudské bytie najhlavnejším elementom. Sociálny svet sa vytvára v priestore medzi sebarealizáciou ľudí ako

¹ BECK, W. – VAN DER MAESEN, L. J. G. – WALKER, A. 2001. *Social Quality: a vision for Europe*. Hague/Boston/London: Kluwer Law International, 2001. ISBN 90 411 1523 4.

² HERRMANN, P. 2009. Social Quality – Looking for a Global Social Policy. In: *NTU Social Work Review*. No. 19/2009. p. 135 – 138.
http://www.press.ntu.edu.tw/ejournal/files/%E5%B7%A5%E4%BD%9C%E5%AD%B8%E5%88%8A%5C0019_200906%5C4.pdf

sociálnych bytostí a formovaním kolektívnych identít. Je to priestor, v ktorom dochádza k napätiu a konfrontácii záujmov. Tie je potrebné harmonizovať, a to prostredníctvom kolektívneho vyjednávania, dosahovania dohôd a vytváraním podmienok spoločenskej harmónie.

3. Prístup k sociálnej kvalite nemožno chápať z pohľadu dezintegrovaného systému, ktorý si vyžaduje zásadné zásahy, ale sa zakladá na principiálne integrovanej a vyrovnanej spoločnosti, ktorej stabilita bola narušená nesprávnymi procesmi diferenciácie. V takejto situácii systém nie je dlhodobu udržateľný pre vznikajúce napätie a konflikty. Samotná implementácia sociálnej kvality predstavuje stabilizačný prvok daného systému. (Z uvedeného dôvodu bola teória sociálnej kvality neskôr rozšírená o kondicionálne a konštitučné faktory. Poznámka autorky.)
4. Sociálna kvalita predstavuje analytický nástroj, ale aj normatívny rámec. Nemožno ju hodnotiť za dobrú alebo zlú, lebo *kvalita* je jej základnou črtou, ale možno ju vnímať ako nástroj na dosiahnutie vyššej spoločenskej kvality.
5. O sociálnej kvalite hovoríme ako o vízii založenej na princípoch a možnostiach integrovanej spoločnosti. Nevychádza z neo-sociálno-demokratických prístupov, ktoré sú zamerané na stredo-triedne orientovanú sociálnu politiku, ale politiku pre všetkých.

3. Sociálna ekonomika a jej poslanie pri implementácii sociálnej kvality

Občianska spoločnosť zakotvená v treťom sektore, posudzovaná aj ako dobrovoľnícky alebo neziskový sektor a definovaná ako sociálny priestor mimo trhu a štátu, získava vážnosť v celosvetovom meradle. Predovšetkým v spojitosti s globalizáciou, s nedokonalosťou a problémami sociálnych systémov v európskych štátoch, nadobúda tento sektor čoraz väčší význam. V priestore občianskej spoločnosti v duchu morálky, humanizmu a sociálnej solidarity vznikajú rôzne iniciatívy na uspokojenie starých i nových sociálnych potrieb. Rodí sa nový vedný odbor – sociálna ekonómia a nový nástroj sociálnej politiky v podobe sociálnej ekonomika. Sociálnu ekonomiku môžeme považovať za súčasť ekonomiky, ktorá je riadená solidaritou, jej primárnou úlohou je napĺňanie sociálnych cieľov, v mnohých prípadoch sleduje spoločenské ciele. Sociálna ekonomika je reálnym javom, ale zatiaľ neexistuje žiadna presná definícia ani právny rámec tohto fenoménu. Ministri poverení problematikou sociálnej ekonómie členských krajín Európskej únie sa zhodli na nasledovných konštatovaniach:

- Ø cieľom sociálnej ekonomiky nie je zisk, ale vzájomná solidarita,
- Ø sociálna ekonomika nie je založená na kapitáli, ale na participatívnej demokracii,
- Ø sociálna ekonomika môže významnou mierou prispievať k začleňovaniu

znevýhodnených osôb rôznych kategórií do spoločnosti.³

Sociálnu ekonomiku môžeme chápať aj ako faktor budovania a rozvoja sociálneho kapitálu, a to prostredníctvom ekonomickej činnosti združených občanov. Sociálna ekonomika rozvíja a posilňuje aj sociálne siete v alternácii aktivít tretieho a verejného sektora a v konsenze s nimi.

Rastúci význam sociálnej ekonomiky spolu so záujmom o podnikanie, ktoré sleduje okrem ekonomických i sociálne ciele viedli k vzniku sociálneho podnikania a sociálnych podnikov ako nového inštitútu ekonomickej teórie a praxe. Je to reakcia na potreby spoločnosti vyvolané najmä rastom nezamestnanosti a chudoby, nepriaznivým demografickým vývojom, sociálnou marginalizáciou, sociálnym vylúčením, krízou rodiny. „Sociálna exklúzia je javom odrážajúcim nerovnosť jednotlivcov alebo celých skupín obyvateľov na živote spoločnosti. Táto nerovnosť je výsledkom nedostatku príležitostí rovnakou mierou podieľať sa na redistribúcii rôznych zdrojov spoločnosti“.⁴ Uvedené problémy sa v čase globálnej finančnej a hospodárskej krízy prehĺbili a viedli k hľadaniu inovatívnych postupov na ich riešenie. Základným aktérom sociálneho podnikania je sociálny podnik, ktorý môže nadobudnúť rôzne organizačné formy. Tento inovatívny podnikateľský model sa teší veľkému úspechu najmä vo vyspelých ekonomikách, ale rozvíja sa i v krajinách východnej Európy (SR, ČR, Maďarsko, Poľsko). Vo všeobecnosti sociálne podniky môžeme charakterizovať nasledovne:

- Ø majú sociálne, komunitné a etické zameranie,
- Ø činnosti týchto podnikov sú podriadené komerčnému podnikateľskému modelu,
- Ø nie sú zamerané na zisk pre jednotlivca ale pre podnik a sú v spoločnom vlastníctve,
- Ø sociálny cieľ je uprednostňovaný pred dosahovaním zisku,
- Ø uplatňuje sa demokratické riadenie a rozhodovanie,
- Ø vznikajú ako reakcia na neuspokojený dopyt vychádzajúci z komunity,
- Ø ponúkajú inovatívne riešenia sociálnych problémov spoločnosti,
- Ø tvoria nové pracovné miesta,
- Ø budujú silné a súdržné komunity,
- Ø prispievajú k tvorbe sociálneho kapitálu,
- Ø napomáhajú sociálnemu začleneniu,

³ Závěry ze setkání ministrů SE konaného 26. 10. 2002 v rámci programu mezinárodní konference o šíření sociální ekonomie.

⁴ OŠKOVÁ, S. 2010. Problematika sociálneho vylúčenia v EÚ. In *Nové výzvy pre sociálnu politiku v období globálnej krízy*: elektronický zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Národohospodárska fakulta EU, 2010. ISBN 978-80-225-2973-0.

- Ø podporujú implementáciu sociálnej kvality,
- Ø prispievajú k zvýšeniu kvality života.

4. Identifikácia vzťahu sociálnej kvality a sociálnej ekonomiky

Termín sociálna kvalita a jej teoretická koncepcia vyžaduje identifikáciu vzťahu k ďalším pojmom, ktoré s ňou bezprostredne súvisia, dopĺňajú ju, alebo slúžia ako nástroj na jej monitorovanie. V našom príspevku sa sústreďujeme predovšetkým na podstatný vzťah sociálnej kvality s sociálnou ekonomikou.

Odborníci prezentujú rôzne východiská, ktoré je potrebné prehodnocovať, keďže samotná koncepcia sociálnej kvality ako aj sociálnej ekonomiky sa neustále rozvíja a ich rozširujúci rozsah si vyžaduje ďalšie filozofické, etické, sociologické, ekonomické i politické rozpracovanie.

Identifikácia vzťahu medzi oboma kategóriami je pomerne problematická i keď termín sociálna kvalita je potrebné vnímať v širšom zmysle slova. Sociálna ekonomika predstavuje len jeden nástroj, prostredníctvom ktorého možno danú stratégiu implementovať a dané zacielenie podporiť.

Zaujímavý prístup k identifikácii nám poskytuje nasledujúca tabuľka, ktorá komponenty sociálnej kvality a sociálnej ekonomiky rozdeľuje do troch faktorov identických pre sociálnu kvalitu: do konštitučných, kondicionálnych a normatívnych a na základe ich obsahovej analýzy odкрýva vzťahy medzi nimi. Podobný prístup použil P. Herrmann v článku *Social Quality – Looking for a Global Social Policy*, v ktorom identifikoval rozdiely medzi sociálnou kvalitou a kvalitou života.⁵

⁵ HERRMANN, P. 2009. Social Quality – Looking for a Global Social Policy. In: *NTU Social Work Review*. No. 19/2009. p. 170.
http://www.press.ntu.edu.tw/ejournal/files/%E5%B7%A5%E4%BD%9C%E5%AD%B8%E5%88%8A%5C0019_200906%5C4.pdf

Tab. 1: Komparácia pojmov sociálnej kvality a sociálnej ekonomiky

Konštitučné faktory		Kondicionálne faktory		Normatívne faktory	
Sociálna kvalita	Sociálna ekonomika	Sociálna kvalita	Sociálna ekonomika	Sociálna kvalita	Sociálna ekonomika
Ľudská schopnosť	Osobná schopnosť	Sociálna kompetentnosť	Osobná kompetentnosť	Ľudská dôstojnosť	Ľudská dôstojnosť
Spoločenské uznanie	Spoločenské uznanie	Sociálna kohézia	Sociálna kohézia	Solidarita	Podpora
Sociálne cítenie	Sociálne cítenie	Sociálna inklúzia	Sociálna inklúzia	Občianstvo založené na demokracii	Praktický prístup k občianstvu
Ľudská istota	Osobná istota	Sociálno-ekonomická istota	Sociálno-ekonomická istota	Sociálna spravodlivosť	Spravodlivosť v rovnosti

Zdroj: Časť sociálna kvalita spracovaná na základe publikácie HERRMANN, P. 2009. Social Quality – Looking for a Global Social Policy. In: *NTU Social Work Review*. No. 19/2009. p. 170. http://www.press.ntu.edu.tw/ejournal/files/%E5%B7%A5%E4%BD%9C%E5%AD%B8%E5%88%8A%5C0019_200906%5C4.pdf. Časť o sociálnej ekonomike – vlastné spracovanie.

Uvedenou analýzou sme sa dopracovali k nasledujúcemu záveru:

Oba termíny majú veľa spoločného, a to vo všetkých faktoroch sociálnej kvality: konštitučných, kondicionálnych i normatívnych. Ich odlišnosť sa však prejavuje v nasledujúcich skutočnostiach:

1. **Sociálna kvalita** predstavuje stratégiu Európskej únie, v ktorej sa akcentuje proces rozvíjania ľudských schopností,
2. prejavuje sa minimálnou mierou sociálnej exklúzie a maximálnou mierou sociálnej inklúzie,
3. dôraz sa kladie na sociálno-ekonomickú istotu,
4. vhodnosť spôsobov jej implementácie sa posudzuje na základe etických štandardov.
5. **Sociálna ekonomika** je jedným z implementačných nástrojov sociálnej kvality. Svojim poslaním zabezpečuje:
 - využitie osobných schopností jednotlivcov (najmä uplatnením sa na trhu práce),
 - podporenie sociálnej kohézie,
 - zaistenie čo najväčšej miery inklúzie,
 - vytvorenie väčšej sociálno-ekonomickej istoty.

Tab. 2: Sumarizácia rozdielov pojmov sociálna kvalita a sociálna ekonomika

Sociálna kvalita	Sociálna ekonomika
Vysoko rozvinutý teoretický základ pozitívnej koncepcie.	Rozvinutá pozitívna koncepcia.
Zahrnuje všetky podstatné politiky každodenného života.	Vychádza zo stanovenej stratégie spoločnosti.
Vízia a stratégia je implementovaná do jednotlivých politík.	Môže slúžiť ako databáza pre monitorovanie implementácie sociálnej kvality.
Predstavuje jeden model.	Viaceré modely
Metodológia skúmania sa len utvára.	Metodológia skúmania sa len rozvíja.
Slúži ako štandard – norma, ktorá je prijatá Európskou komisiou.	Existujú špecifické štandardy na jednotlivých národných úrovniach.

Zdroj: Časť sociálna kvalita spracovaná na základe publikácie Sumarizácia názorov na sociálnu kvalitu: VAN DER MAESEN L. J. G., WALKER, A. 2003. *Social Quality and Quality of Life*. Amsterdam: European Foundation for Social Quality, 2003. <http://www.sfi.dk/graphics/ESPAnet/papers/walker.prn.pdf>. Časť o sociálnej ekonomike – vlastné spracovanie.

Základnou charakteristikou sociálnej ekonomiky je, že je orientovaná predovšetkým na potreby. Kým sociálna kvalita hovorí o distribúcii príjmov, starostlivosti a sociálnych vzťahov, teda o stave spoločnosti, sociálna ekonomika sa orientuje na kvalitu sociálneho priestoru v podnikateľských subjektoch, ktoré nie sú výlučne orientované na zisk. Svojim poslaním výraznou mierou prispieva k demokratizácii spoločnosti, k sociálnej spravodlivosti a k vzájomnej sociálnej ochrane.

5. Záver

Vzájomná prepojenosť a podmienenosť oboch fenoménov – sociálnej kvality a sociálnej ekonomiky – je na teoretickej rovine zjavná. Základnou charakteristikou sociálnej ekonomiky je, že je orientovaná predovšetkým na potreby. Hlavným zdrojom informácií o nej sú zamestnanci sociálnych podnikov. Kým sociálna kvalita hovorí o distribúcii príjmov, starostlivosti a sociálnych vzťahov, teda o stave spoločnosti, sociálna ekonomika sa orientuje na kvalitu sociálneho priestoru v podnikateľských subjektoch, ktoré nie sú výlučne orientované na zisk. Svojim poslaním výraznou mierou prispieva k demokratizácii spoločnosti, k sociálnej spravodlivosti a k vzájomnej sociálnej ochrane, teda k prejavom vedúcim k sociálnej kvalite. A čo je najpodstatnejšie, oba fenomény reflektujú ľudí ako sociálne (nielen individuálne) bytosti či subjekty, inými slovami, kladú dôraz na aktiváciu sociálneho bytia, sebarealizáciu, na formovanie kolektívnych identít, prejavujúcich sa konkrétnou kvalitou svojho života.

Príspevok je výstupom projektu Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí (ITMS 26240120032). Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku/projekt je financovaný zo zdrojov EÚ.

Použité zdroje:

- [1] Antalová, M. 2010. Sociálna kvalita a kvalita pracovného života. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM 2010. ISBN 978-80-225-3088-0.
- [2] Antalová, M. – Bednárík, R. – Lалуha, I. – Tkáčiková, J. 2010. Kvalita života. Teória, metodológia, empiria. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM 2010. ISBN 978-80-225-3043-9.
- [3] BECK, W. A. – VAN DER MAESEN, L. J. G. –WALKER, A. S. 1997. *The Social Quality of Europe*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International 1997.
- [4] BECK, W. A. – VAN DER MAESEN, L. J. G. – WALKER, A. S. 2001. *Social Quality: A Vision for Europe. Studies in Employment and Social Policy*. Hague/London/Boston: Kluwer Law International 2001 ISBN 90 411 1523 4, p. 6.
- [5] BECK, W. – VAN DER MAESEN, L. J. G. –WALKER, A.: Theorizing Social Quality: The Concept's Validity. Na internete: http://www.ucc.ie/social_policy/Literature_collection/SQ17.pdf
- [6] HERRMANN, P. 2009. Social Quality – Looking for a Global Social Policy. In: *NTU Social Work Review*. No. 19/2009. p. 170. http://www.press.ntu.edu.tw/ejournal/files/%E5%B7%A5%E4%BD%9C%E5%AD%B8%E5%88%8A%5C0019_200906%5C4.pdf
- [7] KORIMOVÁ, G. 2007. *Predpoklady rozvoja sociálnej ekonomiky*. Banská Bystrica: UMB, EF v Banskej Bystrici v spolupráci s OZ Ekonómia. 192 s. ISBN 978-80-8083-399-2.
- [8] DEFOURNY, J., NYSSSENS, M. 2008. Social Enterprise in Europe- Recent trends and developments, In *EMES Working Papers series No. 08/01*.
- [9] OŠKOVÁ, S. 2010. Problematika sociálneho vylúčenia v EÚ. In *Nové výzvy pre sociálnu politiku v období globálnej krízy: elektronický zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Národohospodárska fakulta EU, 2010. ISBN 978-80-225-2973-0.
- [10] HLÁSNA S. *Kvalita života v kontexte výchovy a vzdelávania*. In: *Retrospektíva a perspektívy poslania Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, Pedagogická fakulta, 2007, s. 317 – 321. ISBN 978-80-2412-0.

Kontaktná adresa:

doc. PhDr. Mária Antalová, PhD.
Ing. Eva Pongráczová
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 19 Bratislava
e-mail: maria.antalova@euba.sk, eva.pongraczova@euba.sk
tel. č.: +421 2 67291463